

Rukověť dudáka

aneb kterak nedostat v kapele padáka

Zdeněk Seidl

Huky

Máme-li víc jak jeden huk, sladíme nejprve nejhlubší tónický huk se stejným tónem na přednici. Tlak by měl být takový, aby nejnižší tón přednice ještě nenavrzával a dva nejvyšší už hrály čistě. Pak teprve postupně přilaďujeme ostatní huky jeden po druhém.

Přednice

Při vyjímání předničky ze štoky, držíme tuto co nejvýše. V dolní části (tedy směrem k roztrubu) se drží sice lépe, ale hrozí její prasknutí - ukroucení.

1. Ladění

Předničky se ladí posouváním strojku v loži přednice. Chceme-li naladit níž, strojek vysuneme směrem ven a *vice versa*. Strojek je lépe posouvat otáčením než prostým posunem.

Takovéto doladění má však své limity, protože nedolaďuje všechny tóny stejně. Vrchní tóny jsou ovlivněny více než spodní. Při větším posunutí strojku, je pak třeba snížit vysoké tóny podlepením příslušných hmatových otvorů lepicí páskou.

2. Plastový strojek

Plastový strojek reaguje na změny teploty, ale narozdíl od třtinového nemění svůj tvar s měnící se vlhkostí. Je tedy stabilní, ale také jen málo ovlivnitelný. Pokud začne zčistajasna hůře hrát, nadešel nejspíš už čas na jeho výměnu.

Při manipulaci se strojkem je třeba dávat obzvláště pozor na místo kolem konce úvazu s drátkem. Toto místo je pro funkci strojku krucíální. Vždy je proto nutné brát strojek pouze za část s trubičkou, jakkoli je to u někdy u menších strojků obtížné (obr 1.)

Obr 1.

3. Třtinový strojek

Třtina je přírodní savý materiál a cykly vlhnutí a schnutí mohou měnit tvar strojku. Je proto dobré umět si v takovém případě strojek upravit.

Nový strojek je poněkud tvrdší a je třeba ho rozehrát. Nová třtina je rigidní a po určité době hraní změkne a strojek začne hrát snadněji. Obecně platí, že strojek, který hraje snadno od začátku, bude mít kratší životnost.

Obecná pravidla údržby:

1. vyhnout se extrémům: sucho, mokro, teplo
2. při manipulaci ve štočku, dávat pozor na růžky, snadno se ulomí

Seřízení třtinového strojku

Nejdůležitější aspekt strojku je šířka štěrbin, na ní závisí ladění, hlasitost i barva tónu a také fyzická náročnost hraní. Štěrbina musí být tak akorát otevřená a je dobré mít to takzvaně "v oku." Štěrbina je první, co vždy kontrolujeme a to před každým hraním.

Příliš otevřená štěrbiná má za následek těžký strojek, horní polovina rozsahu je podladěná a vrchní dva tóny hrají špatně nebo vůbec.

Příliš zavřená štěrbina vede ke strojku sice lehkému, ale ladění vrchních tónů je vysoko a nejnižší tón má tendenci navrzávat. Zavřená štěrbina může být také důsledkem přeschnutí strojku.

Zavřít štěrbinu lze obvykle pouze stlačením plátků strojku k sobě prsty. Vlhká třtina je mírně plastická a udrží si svůj nově nabytý tvar alespoň do dalšího vyschnutí (obr 2.)

Obr 2.

. Pokud to nestačí, nezbyvá než přistoupit k secvaknutí strojku na drátku kleštěmi (obr 3.) Malé kleště s plochými čelistmi by měly patřit k výbavě každého dudáka.

Obr 3.

K otevření štěrbiny je naopak třeba strojek kleštěmi mírně secvaknout ze stran (obr 4.)

Obr 4.

Veškeré změny štěrbiny je třeba provádět nanejvýš opatrně a v minimálních krocích. Změna zvrací setin milimetru má vliv na zvuk. Často člověk změnu ani okem nepostřehne a strojek už hraje znatelně jinak.

Trubička

Čas od času je dobré zkontrolovat trubičku strojku, zda-li se v ní nehromadí nečistoty a případně je opatrně vyčistit např. silnějším mezizubním kartáčkem.

Vlhkost strojku

Pro správnou funkci strojku u přifukovacích dud je důležitá optimální vlhkost (narozdíl od dud s měchem.) Strojek hraje různě při různém stupni nasycení vodou a optimum odpovídá vlhkosti lidského dechu, protože to je jeho přirozené prostředí.

Strojek úplně vysušený dává slabý chatrný tón, nejvyšší dva tóny jsou příliš vysoko a nejnižší tón má tendenci navrzávat. To může nastat v létě při hraní na přímém slunci obzvláště v aridních oblastech. A také po tom, co na dudy dlouho nikdo nehrál. Je pak třeba náležitě péče dostat strojek zpět do kondice.

Strojek zcela prosycený vodou dává zvuk tupý, bez zvonivých výšek. Hmaty H/B^b (tóny F/F[#] u géčkové přednice) jsou nestabilní. Tento případ nastává po delším hraní při nižších teplotách. Předejít se mu dá tak, že na dýchák nainstalujeme tzv. "water trap" - zařízení, ve kterém voda zkondenzuje a vyleje se nebo se naváže na hydrosorbent.

Teplota

Vysoká teplota zvyšuje ladění, takže je pak potřeba doladit zbytek kapely právě k dudám. Nástroj by se neměl příliš vystavovat přímému slunci ani během hraní ani mimo něj. Vysoké teploty mohou způsobovat vysychání strojku a výjimečně i vytečení těsnícího gelu z vaku. Nízká teplota naopak ladění snižuje a opět je potřeba doladit ostatní nástroje k dudám. Při hraní v zimě také víc kondenzuje voda a hrozí promočení strojku. V takovém případě je výhodné mít vak z membrány propouštějící vodní páru a na dýchák připojený lapač vlhkosti (water trap.)

Při teplotních extrémech (např. hraní na vánočních trzích) je lepší vyhnout se hraní s nástroji, které se nedají doladit jako např. akordeon.

Teplota ovlivňuje nástroj zprostředkovaně skrze vlhkost vzduchu (viz. výše). Nízké teploty způsobují vysokou kondenzaci par z dechu a tím i vysokou vlhkost ve vaku. naopak vysoká teplota může nástroj příliš vysoušet.

Poškození strojku

Strojek praskne obvykle důsledkem neopatrného zacházení. Prasklinu lze slepit sekundovým lepidlem. Přitom je samozřejmě potřeba vyhnout se zatečení lepidla dovnitř a zalepení celého strojku. Je to ovšem oprava nouzová a takový strojek již mnoho nevydrží.

Při vysouvání předničky ze štoku se někdy neopatrnou manipulací ulomí růžky. Takový strojek nemusí být rovnou na odpis, někdy hraje dobře, jindy nikoliv.

Před hraním

Strojek je potřeba zahřát a zvlhčit, protože lidský dech je vlhčí než běžná atmosférická vlhkost. Stačí na to 10-15 minut hraní. Pokud je strojek úplně vyschlý, je potřeba hrát déle nebo vše urychlit namočením strojku do pitné vody. Stačí ponořit na 3 sekundy, vytáhnout a oklepat od přebytečné vody a nechat pár minut odležet.

Po hraní

Je dobré dudy rozebrat, případnou vodu oklepat nebo otřít a nechat vyschnout. Přednici i se strojkem nejlépe zasunout do vzdušnice a nechat kontrolovaně vysychat - strojek by neměl být ani vyloženě mokrá, ani přeschlý.

Zpětná klapka

Pokud je klapka gumová, není třeba žádné údržby.

Já dávám přednost klapce kožené, protože dobře udržovaná kožená klapka jednoduše lépe těsní a klade menší odpor. Nicméně kondenzovaná vlhkost z kůže vymývá tuk a ten je tam potřeba dodat zpět. Dobře se k tomu hodí třeba bílá vazelína.

Vak

Vak může být ušit buď tradiční z kůže nebo moderních z paropropustných syntetických membrán. Syntetické vaky nepotřebují žádnou údržbu, proto budu dále mluvit jen o kožených.

Moje kožené vaky sice dobře těsní již samotné, ale pro dokonalou těsnost je dobré vylít je těsnícím gelem (angl. seasoning). Tato těsnící vrstva se musí obnovovat v závislosti na četnosti hraní, ale řekněme že zhruba 1x ročně. Glycerol z gelu je postupně vymýván kondenzovanou vlhkostí, když se ta posléze vypaří, gel vyschne na tvrdou krustu, která dokáže kůži vaku vážně poškodit. Rychlost tohoto děje je přímo úměrný tvorbě kondenzátu, je proto rychlejší při zimním hraní venku, zatímco v horkém létě je téměř zanedbatelný. A tak pokud jednou začneme s vyléváním vaku, je potřeba gel pravidelně obnovovat nebo odstranit.

Korková těsnění

Korkové těsnění na čepech píšťal i dýcháku pravidelně mažeme mazacím tukem.

Předcházíme tím problémům s rozebráním nástroje po hraní.

Korkové těsnění po čase těsnit přestává a spoje jsou volnější. Obnovit těsnost lze tak, že opatrně opálíme korek zapalovačem a korek nabude zpět svůj původní objem. Korek může být trochu očázený, ale neměl by vyloženě hořet.

Hlavní problémy a jejich možné příčiny

1. spodní tóny přednice chrčí a navrzávají
 - ⇒ malá štěrbina strojku
 - ⇒ suchý strojek
 - ⇒ prasklý strojek
 - ⇒ nahromaděné nečistoty v trubičce strojku
 - ⇒ netěsnosti v prstokladu
 - ⇒ nedostatečně těsné uložení strojku v přednici
2. horní tóny jsou nízko nebo se těžko ozývají
 - ⇒ příliš velká štěrbina strojku
3. přednice ladí, ale je celkově nízko
 - ⇒ příliš vysunutý strojek
 - ⇒ nízká teplota
4. přednice ladí, ale je celkově vysoko
 - ⇒ příliš zasunutý strojek
 - ⇒ vysoká teplota
5. hraní je příliš technicky náročné (což je samozřejmě velice relativní pojem)
 - ⇒ netěsný vak
 - ⇒ příliš velká štěrbina strojku přednice
 - ⇒ příliš velká štěrbina jednoplátku ve strojku v huku (může k tomu dojít neopatrnou manipulací při vysouvání huku ze štočku)